

Trends & Ontwikkelingen-analyse

Schijf van Vijf

INLEIDING

Deze rapportage is uitgevoerd binnen de aanvullende opdracht 'De schijf van vijf basisvaardigheden'. Deze opdracht heeft als doel de participatie van Brabantse burgers te bevorderen om zo hun persoonlijk welzijn te vergroten en de maatschappelijke kosten als gevolg van beperkte basisvaardigheden terug te dringen.

Veranderende maatschappij

Er wordt in het overheidsbeleid gestreefd naar meer zelfredzaamheid en participatie van burgers op allerlei leefgebieden, zoals zorg, werk en inkomen, wonen en inburgering (SER, 2019). Iedere burger wordt geacht weloverwogen keuzes te maken uit een – door liberalisering en privatisering – steeds ruimer aanbod van complexe producten en diensten op het gebied van onder andere financiën, gezondheidszorg, verzekeringen, pensioenen en telecommunicatie.

In 2017 waarschuwde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) al dat de overheid onrealistische verwachtingen heeft over de zelfredzaamheid van burgers (WRR, 2017). Dat geldt helemaal voor kwetsbare groepen als laaggeletterden en/of mensen met beperkte kernvaardigheden (taal- en rekenvaardigheden en probleemoplossend vermogen, Buisman et al., 2013). Zij kunnen niet volwaardig functioneren in de Nederlandse (participatie-) maatschappij.

Ongeveer 2,5 miljoen mensen in Nederland hebben grote moeite met taal en/of rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016). Deze mensen, laaggeletterden genoemd, hebben vaak ook onvoldoende digitale vaardigheden en kunnen in onvoldoende mate meedoen in de samenleving. Het hebben van onvoldoende taal- of rekenvaardigheden heeft invloed op allerlei domeinen van het dagelijks leven: laaggeletterden hebben vaak een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt, een laag inkomen (met risico op armoede en schulden) en hebben of ervaren een slechtere gezondheid. Laaggeletterdheid gaat ook vaak ten koste van het welzijn en de maatschappelijke participatie van mensen (Buisman et al., 2013).

Meer digitaal

Een andere ontwikkeling is dat de communicatie met de overheid steeds vaker digitaal verloopt. Dat vraagt veel van burgers. Zij moeten zelf hun weg zien te vinden naar de juiste (overheids-)instanties en informatie halen van bijbehorende websites, of via andere digitale communicatiekanalen. Voor laaggeletterden en/of mensen met beperkte (digitale) vaardigheden kost dit vaak veel moeite. Juist deze kwetsbare doelgroepen hebben bovengemiddeld vaak met overheidsinstanties te maken (De Nationale Ombudsman, 2013/in SER, 2019). Het belang om ook digitaal mee te kunnen doen is door de coronacrisis bovendien nog duidelijker geworden. Niet iedereen heeft (goede) toegang tot internet of kan omgaan met digitale middelen als apps. Bovendien zijn websites van (semi-)overheidsinstanties vaak niet goed toegankelijk en is niet alle publieke informatie begrijpelijk voor kwetsbare groepen.¹

Grotere verschillen

Door de huidige crisis dreigt het risico dat bestaande verschillen in de maatschappij worden vergroot. De Denktank Coronacrisis waarschuwde in mei 2020 in een advies aan de SER hier al voor en wees op onderzoeksresultaten van het SCP die in de richting wijzen van een groeiende ongelijkheid. De positie van kwetsbare burgers, zoals mensen met een lage sociaaleconomische status, laaggeletterden, mensen met een (arbeids-)beperking, asielzoekers en kwetsbare ouderen dreigt volgens de Denktank te verslechteren. Er ontstaan daarnaast nieuwe categorieën (zoals flexwerkers) die financieel-economische gevolgen van de crisis ondervinden (Denktank Coronacrisis/SER, mei 2020).

Kwetsbaren, zoals laagopgeleiden, mensen met een migratieachtergrond en mensen met een arbeidsbeperking zijn vaker dan anderen flexwerker. Daarom is te verwachten dat zij de komende tijd extra kwetsbaar zullen zijn op een arbeidsmarkt met hoge werkloosheid en relatief kieskeurigere werkgevers (SCP, mei 2020, CPB, maart 2020).

De trendanalyses Schijf van Vijf bieden inzicht in relevante trends en ontwikkelingen op het gebied van vijf kernvaardigheden: vaardigheden met betrekking tot lezen, schrijven en rekenen, digitale vaardigheden, gezondheidsvaardigheden, financiële, juridische en sociale vaardigheden. Allemaal vaardigheden die Nederlandse burgers – in voldoende mate – nodig hebben om volwaardig deel te kunnen nemen aan de maatschappij. Deze analyses maken het mogelijk om te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen en kunnen een hulpmiddel zijn bij het maken van beleidsmatige keuzes.

Verantwoording

Aan de hand van deskresearch zijn relevante trends en ontwikkelingen in kaart gebracht die verband houden met de genoemde kernvaardigheden en daarmee samenhangende thema's als schuldhulpverlening, vroegsignalering of preventiebeleid.

Daarbij is gebruik gemaakt van publicaties (cijfermateriaal, onderzoeken en artikelen) van gerenommeerde instituten en instanties als het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) en de Sociaal-Economische Raad (SER), maar ook van relevante publicaties en berichtgeving van expertisecentra en organisaties uit het veld (zoals Stichting Lezen en Schrijven).

¹ Zie berichtgeving in de landelijke media en op het platform [Digitaaltoegankelijk.com](https://digitaaltoegankelijk.com).

De vraag die daarbij centraal stond was: welke veranderingen en uitdagingen met betrekking tot de genoemde vaardigheden en gerelateerde thema's kunnen we de komende jaren verwachten en wat betekent dat voor het welzijn en welbevinden van verschillende groepen mensen in onze samenleving?

Maatschappelijke trends en ontwikkelingen

Er zijn vier rapportages gemaakt binnen de Schijf van Vijf:

- lezen, schrijven en rekenen
- gezondheid
- financieel
- digitaal, juridisch en sociaal

Voor elke vaardigheid geven we eerst een definitie (Wat verstaan we onder het begrip?). Daarna volgt een 'stand van zaken' met de belangrijkste cijfers en onderzoeksresultaten (Waar staan we nu?). Vervolgens komen de belangrijkste trends en ontwikkelingen aan bod.